

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/54661>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-21 and may be subject to change.

EEN HAAGSE DAME EN EEN INDIAN

Representaties van een gemengd huwelijk in Nederlandse en Canadese nieuwsmedia (1906-1928)¹

The Lady and the Indian. Representing an interethnic marriage in Dutch and Canadian news media (1906-1928)

This text examines how Dutch and Canadian news media represented ethnic difference through reports on the marriage of Johanna van Dommelen and Angus Montour and how the spouses influenced this news coverage (1905-1928). The analysis shows that the couple, in introducing new topics, changed the focus of reports. Articles about their marriage ended up promoting Indian activism and criticizing media imagery and government policy regarding Indians. Johanna and Angus cleverly exploited stereotypical media imagery about Indians to improve living conditions of the Mohawks. The mixed identity of their marriage, initially experienced as an offence for public taste, proved to be a powerful political instrument. It is a fascinating paradox that racial stereotypes in dominant media discourse provided possibilities for marginal people to express themselves publicly.

In de winter van 1906 verscheen in het geïllustreerde tijdschrift *Wereldkroniek* een opmerkelijk artikel over het huwelijk van een Haagse dame en een Canadese indiaan.² Het stuk berichtte over Johanna Elisabeth van Dommelen en

1. Ik wil graag diverse mensen bedanken voor hun steun bij dit onderzoek. Allereerst Betty de Hart, Radboud Universiteit Nijmegen en Frank van Dommelen, Baltimore, Maryland, USA. Zonder hun hulp had dit onderzoek niet kunnen plaatsvinden. Daarnaast dank ik Stephanie van Dommelen, Baltimore Maryland, USA, en Caroline en Max McManus-Van Dommelen, Chateaugay Quebec, Canada, Lionel en Joanie van Dommelen, Arthur en Ida van Dommelen voor hun hartverwarmende gastvrijheid en hun openhartigheid bij het vertellen van hun familiegeschiedenis. Professionele ondersteuning verkreeg ik van het Cultural Center in Kahnawake, het McCord Museum en het Musée des Beaux Arts in Montreal. In een vroeg stadium werd ik aangemoedigd door Wim Cappers, Arnhem; Leslie Choquette, Assumption College Montreal, Quebec, Canada; Willy Jansen, Radboud Universiteit Nijmegen; Steven Wachlin, Utrecht en Dubravka Zarkov, 155 Den Haag. En 'last but not least' bedank ik Bert de Groot die optrad als een inspirerende onderzoeksassistent.

2. *Wereldkroniek* 12 (1906) 48, 756. Het tijdschrift verscheen op 24 februari.

Angus Montour, ook American Horse genoemd, die elkaar onlangs bij een indianenshow hadden ontmoet. Angus maakte deel uit van een gezelschap van indianen dat Den Haag aandeed tijdens een Europese tournee. Hij en Johanna waren verliefd geworden en ze hadden zich kort daarop verloofd. Hun huwelijk werd aangekondigd in alle steden waar de ‘roodhuiden’ zouden optreden. Het zou publiekelijk worden voltrokken. Uiteindelijk kwam het daar niet van omdat de Nederlandse wetgeving dat, volgens het tijdschrift, niet mogelijk maakte. Het paar trouwde in Londen en zou nu naar Canada reizen om zich te vestigen in het indiaanse dorp Kahnawake bij Montreal waar Angus een boerderij bezat.³

Het artikel is om meerdere redenen buitengewoon. Rond 1900 was in Nederland een huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een indiaan hoogst onwaarschijnlijk. Niet alleen vanwege de geografische afstand tussen de landen van herkomst van de echtgenoten, maar vooral omdat het huwelijk de heersende fatsoensnormen overschreed ten aanzien van etniciteit, klasse en sekse. Gezien de schending van de heersende moraal, die het burgerlijke lezerspubliek als schandelijk moet hebben beoordeeld, was het niet verrassend dat het artikel was geschreven in een ironische toon. Tegelijkertijd verried het stuk een fascinatie voor de exotische indiaanse echtgenoot en de ongebruikelijke keuze van de vrouw. Een fotoreproductie van Angus Montour in traditionele kleding terwijl hij een tomahawk draagt, met een ingevoegde foto van Johanna van Dommelen naar de gangbare mode van een formeel studioportret, benadrukte het culturele verschil tussen de twee mensen. De tweeslachtige combinatie van verwerping en fascinatie in het commentaar roept vragen op over de wijze waarop dit huwelijk werd gepresenteerd in de toenmalige nieuwsmedia en hoe deze representaties zich verhielden tot ideeën over etniciteit in de Nederlandse samenleving.

Na de aankomst van het pasgetrouwde stel in Quebec, bleken Canadese kranten even geboeid te zijn door het huwelijk als de Nederlandse. Herhaaldelijk, tot de dood van Angus Montour in 1928, zouden Nederlandse en Canadese kranten over het echtpaar verslag blijven doen. De eerste indruk daarbij is dat de Canadese pers met meer waardering schreef over het etnische verschil tussen de Haagse dame en de Mohawk Iroquois. Deze indruk leidt tot de vraag over het specifieke nationale karakter van de representaties van het inter-etnische huwelijk. Wat waren precies de verschillen tussen de artikelen en

3. Ik ben me bewust van de verschillende namen die aan inheemse volken van het Amerikaanse continent worden gegeven: ‘American Indians’ of ‘First Nations’ gebruikt door Amerikaanse publicisten; ‘Aboriginals’, in gebruik onder Canadese schrijvers; en meer specifiek voor de Iroquois en Mohawks, ‘Hodenausaunee’ en ‘Kaniienkehaka’ gebezigd door Kahnawake onderzoekers. In deze tekst koos ik voor de termen ‘indianen’, ‘Iroquois’ en ‘Mohawks’ in een poging zo dicht mogelijk bij de namen in de historische bronnen te blijven.

GETROUWD MET EEN ROODHUID.

Toen onlangs hier te lande een troep Roodhuiden in de circussen en specialiteitengesellschaften hun kunsten vertoonden, werd er al herhaaldelijk gemompeld, dat een der hunnen, een der hoofdmannen „American Horse” geheeten nog wel, zou trouwen met een Haagsche dame, een weduwe.

Het huwelijk zou plaats hebben in het publiek, aldus heette het; in alle plaatsen waar de Roodhuiden optraden werd het aangekondigd, maar er kwam niets van.

Maar nu, in Engeland is het toch gebeurd. Johanna Elizabeth van Dommelen is de vrouw geworden van Angus Montour, alias „American Horse.”

De *Daily Express* geeft van de plechtigheid een uitvoerige beschrijving. Het blad vermeldt zelfs hoe mevrouw Van Dommelen, in Den Haag de Roodhuiden „show” bezoekend, aanstonds verlied werd op „American Horse”, die op zijn beurt die liefde onmiddellijk beantwoordde en hoe ze daarna met elkaar spraken en correspondeerden met behulp van een tolk, een jongen Hollander, aan den troep als

Het opperhoofd „American Horse” en mevrouw Van Dommelen.

assistent van den manager verbonden, omdat American Horse alleen Engelsch verstond en lezen noch schrijven kon en mevrouw Van Dommelen alleen Hollandsch en Fransch.

Dat het huwelijk niet in Holland plaats heeft gehad is te wijten aan het been en weer trekken van den troep, waardoor deze te kort op dezelfde plaats bleef en niet voldaan kon worden aan de Nederlandsche wetten.

Maar ook in Engeland ging het nog niet zoo voor den wind en het slot van de geschiedenis was, dat de geheele troep Iroquois, Obiways en Sioux Indianes die reeds plaats op de boot hadden besproken, naar Canada vertrok op den dag dat „American Horse” met mevrouw Johanna Elizabeth van Dommelen in het huwelijk trad.

Met een volgende boot ondernam daarop het jonggetrouwde paar de reis naar New-York om vandaar te vertrekken naar het Indianendorp Caughnawaga waar het opperhoofd een hoeve heeft.

American Horse is 53 jaar oud, zijn vrouw 34.

Afb. 1 Aankondiging van het huwelijk van Johanna van Dommelen en Angus Montour. Wereldkroniek 12 (1906) 48, 756.

afbeeldingen in Nederlandse en Canadese media en hoe kunnen deze verschillen worden verklaard?

Behalve de aard van de berichten over het gemengde huwelijk is een interessante vraag hoe beide partners omgingen met deze berichtgeving. Ik deel het standpunt van andere auteurs dat mensen bij het vaststellen van hun etnische identiteit, zich actief verhouden tot omringende ideeën over klasse, cultuur, sekse en nationaliteit.⁴ Nieuwsmedia vormen daarbij niet alleen belangrijke instrumenten bij de constructie van deze waarden, maar ze verschaffen mensen ook de mogelijkheid zich ertegen te verzetten. In mediaonderzoek worden marginale groepen regelmatig als passieve objecten beschouwd.⁵ Waren Johanna van Dommelen en Angus Montour inderdaad passieve, misschien onwillige slachtoffers van journalisten op zoek naar sensationeel nieuws? Of misschien wisten ze de aandacht van de pers te beïnvloeden en deze in hun eigen voordeel te gebruiken?

4. H. Ghorashi, *Ways to survive, battles to win. Iranian women exiles in the Netherlands and the United States* (New York 2003); Stuart Hall (ed.), *Representation. Cultural representations and signifying practices* (Londen 1996) en Maaïke Meijer, *In tekst gevat. Inleiding tot een kritiek van representatie* (Amsterdam 1996).

5. A. McClintock, *Imperial leather. Race, gender and sexuality in the colonial contest* (New York en Londen 1995).

In dit artikel onderzoek ik hoe Nederlandse en Canadese nieuwsmedia etnisch verschil representeerden in berichten over dit gemengde huwelijk en of Angus en Johanna deze wisten aan te passen. Beelden en teksten gelden hier als reflecties én als constructies van opvattingen over interetnische huwelijken. Etniciteit wordt begrepen als het geheel van uitdrukkingen van groepen en individuen bij de vormgeving van hun identiteit.⁶ De bronnen bestaan uit een tiental geïllustreerde reportages die net als het huwelijk uniek waren voor Nederland en Canada in deze periode. De analyse richt zich op de vorm en inhoud van afbeeldingen, woorden en verhalen die de echtgenoten classificeerden volgens een specifieke rangorde van klasse, sekse en etniciteit. De methode die ik hier toepas, bouwt voort op de werkwijze van Stuart Hall en Maaïke Meijer en die van mijn eigen proefschrift *Visuele strategieën*.⁷ Om zicht te krijgen op de sociale, politieke en culturele context van de berichten worden deze gerelateerd aan conventionele nieuwsberichtgeving en artistieke uitdrukkingen over indianen.

De actieve inbreng van de individuele personen wordt achterhaald door de artikelen over het gemengde paar te vergelijken met reguliere berichtgeving over witte vrouwen en indianen in die periode én met biografische informatie uit archieven en familie-interviews. Discrepancies tussen informatie uit de nieuwsberichten en die in secundaire bronnen geven aanwijzingen voor de invloed van de betrokkenen op de berichtgeving. Daarbij moet in aanmerking worden genomen dat ook deze data werden beïnvloed door eigentijdse noties over sociale verschillen.

Media, witte dames en rode indianen

Om de berichten over het huwelijk van Johanna van Dommelen en Angus Montour te duiden, en de manier waarop in Nederland en Canada etnisch verschil werd begrepen, moeten we meer weten over de toen gebruikelijke media-representaties betreffende ‘witte’ dames, ‘rode’ indianen en gemengde huwelijken. De bijdragen over het paar dienen daarom te worden bezien in relatie tot contextuele uitdrukkingen in hoge en lage cultuur zoals romans, schilderijen, foto’s en tentoonstellingen.

In de negentiende eeuw kreeg populaire cultuur een impuls door de uitvinding van nieuwe reproductietechnieken die het goedkoper maakten om boe-

6. Ghorashi, *Ways to survive*; R. Frankenberg, *White women, race matters. The social construction of race* (Minnesota 1993).

7. Hall, *Representation*; Meijer, *In tekst gevat*; Marga Altena *Visuele strategieën. Foto’s en films van fabrieksarbeidsters in Nederland (1890-1919)* (Amsterdam 2003).

ken en nieuwsmedia te voorzien van beeldmateriaal.⁸ Artikelen en afbeeldingen in Canadese en Amerikaanse romans, kranten en geïllustreerde tijdschriften presenteerden indianen als stereotype barbaren. Het genre van de ‘captive narratives’, verhalen over ontvoerde vrouwen in indiaanse gevangenschap, manifesteerde de angst van kolonisten voor inheemse volken.⁹ Media en mythe construeerden de idee dat witte vrouwen zwak en kwetsbaar waren en indianen wild en wreed en dat ontmoetingen tussen hen leidden tot de ondergang van vrouwen. Dit dominante scenario in de mediarepresentatie van indianen ondersteunde de ideologie achter het overheidsbeleid, uitgevoerd op het Amerikaanse continent, dat bepaalde dat indianen moesten worden gedood of ondergebracht in reservaten en gedwongen om afstand te doen van hun cultuur. Populaire cultuur weerspiegelde niet alleen opvattingen over indianen, maar was ook instrumenteel in de constructie van denkbeelden die richting gaven aan de omgang met deze bevolkingsgroep.

Witte vrouwen werden in Noord-Amerikaanse media gepresenteerd als essentieel voor de morele, religieuze en economische gezondheid van de nieuwe naties.¹⁰ Deze opvatting vertoonde gelijkenis met die over Europese vrouwen en koloniaal leven, zoals is beschreven door onder meer Frances Gouda en Laura Stoler.¹¹ In Nederland en haar koloniën lag de bestemming van middenklasse vrouwen in de zorg voor echtgenoot en kinderen. Ze werden geacht een besloten leven te leiden, weg van het publieke oog. Zowel van de pioniersvrouw in Noord-Amerika en Canada als van de Nederlandse kolonistenvrouw werd verwacht dat ze de moraal hoog hield in de omgang met inheemse volken.¹²

Omstreeks 1900 waren huwelijken van een zichtbaar gemengde etniciteit een zeldzaamheid in Nederland. In de koloniën werd het samenwonen en trouwen van Nederlandse mannen met inlandse vrouwen algemeen geaccepteerd.¹³ Nederlandse vrouwen daarentegen werden geacht om binnen haar eigen etnische groep te trouwen. Samenleven met een inlandse man was al

8. J. de Zoete, 1995) *De techniek van de Nederlandse boekillustratie in de 19e eeuw* (Amstelveen 1995); Marga Altena, *Visuele strategieën*.

9. Glenda Riley, *Women and Indians on the frontier, 1825-1915* (Albuquerque 1985) 15-17, 249; Een modern en veel gelezen ontvoeringsverhaal dat royaal gebruik maakt van stereotyperende karakters is Betty Mahmoody's *Not without my daughter* (New York 1987); Zie ook: June Namias, *White captives. Gender and ethnicity and the American frontier* (Chapel Hill en Londen 1993).

10. Carter, *Capturing women*, xiv; Marina Warner, *Monuments & maidens. The allegory of the female form* (Londen 1987).

11. Frances Gouda, *Dutch culture overseas: Colonial practice in the Netherlands Indies, 1900-1942* (Amsterdam 1995); Ann McClintock, *Imperial leather: Race, gender and sexuality in the colonial contest* (Londen 1995); Laura Stoler, *Race and the education of desire; Foucault's history of sexuality and the colonial order of things* (Durham en Londen 1995).

12. Gouda, *Dutch culture*; Stoler, *Race*.

helemaal geen optie.¹⁴ Trouwde een Nederlandse vrouw in de kolonie desondanks met een inlandse man dan wekte dit grote bezorgdheid over haar morele verval, een zorg die in 1898 leidde tot een wet die deze huwelijken moest tegengaan.¹⁵ In Nederland duidde de term ‘gemengd huwelijk’ vanwege de onbekendheid met interetnische huwelijken op echtgenoten uit een verschillende klasse of religie.¹⁶ Een Nederlandse vrouw die trouwde met een man buiten haar etnische groep – thuis en overzee – was hoogst onacceptabel.¹⁷

In het negentiende-eeuwse Canada en Amerika daarentegen kwamen interetnische huwelijken geregeld voor. Witte mannen werd toegestaan om indiaanse vrouwen te trouwen, al werd hun keuze niet toegejuicht. Verbintenissen tussen witte mannen en indiaanse vrouwen werden bijna nooit gelegitimeerd, terwijl dat bij witte vrouwen en inheemse mannen wel het geval was.¹⁸ Terwijl in Canada en Amerika de huwelijken tussen witte mannen en inheemse vrouwen veel aandacht van de pers kregen, werden die tussen witte vrouwen en inheemse mannen genegeerd, een mediastilte die Riley heeft verklaard door het ontbreken van erkenning van deze verbintenissen.¹⁹

De waardering van witte vrouwen op het Noord-Amerikaanse continent was geworteld in negatieve vooroordelen over indiaanse vrouwen. De dominante beeldvorming over witte en indiaanse vrouwelijkheid diende ter instructie van deze vrouwen over de hun toegekende plaats.²⁰ Nieuwsberichten, geïllustreerde tijdschriften en romans, schilderijen en andere afbeeldingen leerden Europese vrouwen dat ze superieure wezens waren, maar tegelijkertijd ondergeschikt aan mannen en fysiek zwak. Aangemoedigd om zichzelf te

13. Zie: Elsbeth Locher-Scholten, ‘Familie en liefde. Europese mannen en Indonesische vrouwen’, in: Esther Captain, Marieke Hellevoort en Marian van der Klein (eds.), *Vertrouwd en vreemd. Ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië* (Hilversum 2000) 45-50.

14. Over vooroordeel en dubbele moraal ten aanzien van Nederlandse vrouwen in gemengde huwelijken: Betty de Hart, ‘De goede lobbies en de onbezonnen vrouw. Gemengde relaties en schijnhuwelijken’, *Migrantenstudies* nr. 4, 246-259 en Geertje Mak, ‘Seksueel vreemdelingenverkeer’, *Gaan en staan. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 21 (2001) 101-122.

15. Betty de Hart, “De verwerpelijke van alle gemengde huwelijken”. De Gemengde Huwelijken regeling 1898 en de Rijkswet op het Nederlanderschap 1892 vergeleken’, *Gaan en staan. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 21, 69.

16. Over de veranderende betekenis van gemengde huwelijken: Marlou Schrover, ‘Maria en Rocco. Gemengde huwelijken en integratie in de negentiende eeuw’, *Gaan en staan. Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis* 21, 81-100.

17. Tot vandaag zijn interetnische huwelijken niet onomstreden. Zie hiervoor Dienne Hondius, *Gemengde huwelijken, gemengde gevoelens. Hoe Nederland omgaat met etnisch en religieus verschil* (Den Haag 2001) en Betty de Hart, *Onbezonnen vrouwen. Gemengde relaties in het nationaliteitsrecht en het vreemdelingenrecht* (Amsterdam 2003).

18. Riley, *Women and Indians*, 175.

19. *Ibidem*, 182.

20. Carter, *Capturing women*, 205.

beschouwen als hoeders van beschaving neigden zij ertoe om indianen te beschouwen als onbeschaafd en immoreel.²¹

Indiaanse vrouwen werden gestereotypeerd als ‘squaws’, inferieure en geëxploiteerde vrouwen die al het werk moesten doen, terwijl hun mannen zich amuseerden met vissen, jagen en oorlogsspelen. Dit vermeende slavenbestaan van de indiaanse vrouw kwam voort uit een Eurocentrisch wereldbeeld dat voorbijging aan matrilineaire sociale structuren. Hierdoor werden activiteiten door indiaanse mannen als sport beschouwd en als aristocratische vrije tijdsbesteding. Tegelijkertijd bestond er een witte fascinatie voor het bestaan van polygamie onder sommige indiaanse groepen en voor de seksuele relaties en huwelijken tussen witte mannen en inheemse vrouwen.²² Romans, stuiverromans en schilderijen bevestigden vooroordelen over indianen en witte vrouwen. Beroemde werken zoals het schilderij van Alfred Jacob Miller over de verkoop van een indiaans meisje aan een witte woudloper, of de roman van James Fennimore Coopers *The Last of the Mohicans* over de fatale liefde tussen een indiaan en een blanke vrouw, stelden de criteria voor etnisch verschil en gender in de omgang tussen indianen en witte vrouwen.²³

Naast het mediabeeld van de barbaarse indiaan bestond dat van de ‘goede indiaan’ die hoffelijk, vriendelijk en moedig was. Hij was deels het product van Europese schrijvers uit de zeventiende en achttiende eeuw die inheemse volken van het Amerikaanse continent beschouwden als ‘nobeke wilden’, als tegenhangers van de corrupte ‘geciviliseerde’ samenleving. Europese Romantici als Jean Jacques Rousseau en François René de Chateaubriand benadrukten de inherente morele natuur van indianen, levend in harmonie met de natuur.²⁴ In de beeldende kunst was het beeld van de nobele indiaan eveneens te vinden. De schilder Carl Bodmer, deelnemer aan de expeditie in 1833 van de Duitse ontdekkingsreiziger Prins Maximilian en schilder en tentoonstellingsmanager George Catlin en fotograaf Edward Curtis bouwden voort op het idee over indianen als kinderen van de natuur. De vrouwelijke tegenhanger van de ‘goede indiaan’ kreeg vorm in de indiaanse prinses die, anders dan de ‘squaw’, mooi was en die zoals Pocahontas altijd bereid was om witte kolonisten te helpen.

Aan het eind van de negentiende eeuw, toen indiaanse oorlogen voorbij waren en de meeste Noord-Amerikaanse indianen waren gedeporteerd naar reservaten, ontstond een nieuw literair genre, de civilisatieroman: verhalen over indianen die worstelden met de aanpassing naar een leven in de industriële samenleving. Anders dan verhalen over indianen als barbaarse of nobele wilden werden deze verhalen echter nooit populair in Europa.

21. Riley, *Women and Indians*, 250.

22. *Ibidem*, 21-22.

23. *Ibidem*, 35.

24. *Ibidem*, 30-32.

Koloniale verrichtingen, reisverslagen en missierapporten vormden gebruikelijke onderwerpen van nieuwsmedia en romans, tentoonstellingen en films die de bakens zetten voor het begrip van nationale en vreemde culturen. In Nederland waren romans van Gustave Aimard, Fennimore Cooper en Karl May, ofschoon sterk bepaald door de Amerikaanse populaire cultuur, zeer succesvol. Toen in de laatste decennia van de negentiende eeuw indiaanse shows zoals die van Buffalo Bill's Wild West Show Europa bezochten, boden ze het publiek reeds vertrouwde beelden en ideeën over het bestaan van pioniers en indianen. Het was voor Europeanen die niet werden geconfronteerd met de nuchtere realiteit van pioniers- en indianenleven zoals de Canadezen en Amerikanen, gemakkelijker het romantische idee van indianen te handhaven. Als gevolg hiervan werden indianen in Nederland vooral geassocieerd met fictieve karakters. In dit land werd een tentoonstelling van indiaanse mensen ontvangen als tot leven gekomen fantasie. En toen een 'Indian Village' in 1905 door Nederland reisde, keek het publiek ernaar uit om echte indianen te ontmoeten en deze uit de eerste hand te vergelijken met populaire fantasiefiguren.

Angus en Johanna

Angus Montour werd geboren op 25 november in 1851 in het Mohawk reservaat Caughnawaga, het hedendaagse Kahnawake, ten zuiden van Montreal in Canada. Hij ontving Angus als doopnaam, maar zijn indiaanse naam was Twanietanekan, Twee Sneeuwheuvels. In historische documentatie en in familieherinneringen komen vier aspecten van zijn persoonlijkheid steeds terug. Een van de meest in het oog lopende kenmerken was zijn buitengewone lengte die hem zijn bijnaam Inniaskowa opleverde, naar de Franse en Mohawk vertaling van Grote Angus. Een kleinzoon herinnert zich hem als een 'sterke, stille, zachtaardige reus'.²⁵ Een ander opvallend kenmerk was dat hij een opperhoofd was van de Kahnawake Mohawks. Daarnaast stond hij bekend vanwege zijn activisme voor indiaanse rechten. En ten slotte wordt Angus Montour herinnerd door zijn huwelijk met de mysterieuze Johanna van Domelen.

Angus Montour was de zoon van Michael Awenrathon and Louise Aonwentsiio.²⁶ Met zijn eerste echtgenote Charlotte 'Sara' Beauvais, ook een Mohawk, had hij vier zonen: Usuleo, William, Michael, Louis en een dochter, Margaret. In 1902, toen de jongste kinderen nog geen tieners waren, overleed

25. Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 1B.

26. *Ibidem*, band 1B.

Sara.²⁷ Angus was bij zijn ontmoeting met Johanna in de herfst van 1905, vierenvijftig jaar oud en weduwnaar.

Naast de inkomsten die zijn boerderij opleverde, verdiende Angus Montour een extra inkomen als timmerman en als gelegenheidsartiest, een bezigheid die niet ongewoon was onder de Kahnawake Mohawks. De plaatselijke historicus Johnny Beauvais heeft geopperd dat Angus Montour aan diverse Europese tournees deelnam. Zo zouden Angus, zijn eerste vrouw en enkele van zijn kinderen aanwezig zijn geweest bij de Londense kroningsfeesten van Edward VII in 1901, maar documentatie hiervoor ontbreekt.²⁸

Bij de indiaanse tournee van 1905 zou Angus Montour, naast de uitvoering van dansen, de leiding over het gezelschap hebben gehad. Het Cultural Center van Kahnawake beheert kopieën van publiciteitsfoto's van de tour, waarop indianen poseren voor een geschilderde achtergrond. Hoewel het niet duidelijk is welke zakelijke overeenkomst werd gemaakt tussen de indianen en de manager Frederick Burton, bewijst een verfijnd uitgevoerde medaille die door Burton's assistent L.C. Ingram uit dank aan Angus Montour werd gegeven dat de samenwerking bevredigend was.²⁹ Bovendien suggereert Burtons optreden als getuige bij Angus' trouwerij een meer dan zakelijke verstandhouding tussen de twee, misschien zelfs vriendschap.³⁰

Johanna van Dommelen werd geboren op twee augustus in 1864 te Rotterdam als dochter van Carolus Christiaan van Dommelen en Jacoba Cornelia Lus. Johanna's vader, een sergeant en veldschrijver bij de artillerie, wisselde van carrière om acteur te worden. Hij beriep zich erop dat hij van adel was, een claim die Johanna zou herhalen tegenover haar kleinkinderen.³¹ Als acteur lijkt hij succesvol te zijn geweest, net als zijn kinderen Frits, Jan and Caroline die naam zouden maken in de prille, Nederlandse filmindustrie. Johanna, vormde daarop een uitzondering. Ze zou later verklaren dat ze het betreurde geen toneelcarrière te hebben gehad.³²

27. Sara overleed op 26 december 1902: Brief van Joseph Deer aan Kenneth van Dommelen (25-2-1997).

28. Johnny Beauvais, *Kahnawake*, ongedateerd, niet gepagineerd.

29. De medaille vertoonde een inscriptie: 'Burtons' Indian Village 1905' en het zilveren keurmerk van de stad Birmingham. Ik bedank Jean-Pierre van Rijen, Radboud Universiteit Nijmegen, die de symbolen wist te duiden.

30. District of Fulham, County of London, PAS 918369: Huwelijkscertificaat van Angus Montour en Johanna Elisabeth van Dommelen (13-2-1906).

31. Interviews AvD, FvD, IvD, LvD en SvD, Baltimore en Chateaugay mei 2004. Privécollectie Henk Flothuis. Ongedateerd krantenknipsel 'Carolus Christiaan van Dommelen'; De adellijke afkomst van de familie Van Dommelen kan niet worden bevestigd door een vermelding op de Alfabetische Adelslijst: www.hogeraadvanadel.nl/adelslijst.htm (22-11-2005).

32. In een kranteninterview in 1925 spreekt Johanna over 'de zoo innig verlangde stap naar het tooneel': *NRC* (10-9-1925).

Johanna had geen gemakkelijke jeugd. In familie verhalen verschijnt haar vader als een man die grote discipline voorstond. Op dertienjarige leeftijd overleed Johanna's moeder en het is waarschijnlijk dat ze als oudste dochter, tot het tweede huwelijk van haar vader, de zorg voor de jongere kinderen op zich nam.³³ Het feit dat de Van Dommelen in tweederangs appartementen in Amsterdam woonden, duidt erop dat het gezin het economisch gezien niet breed had. Ondanks de bescheiden middelen suggereren uitlatingen van diverse familieleden dat de familie ooit meer dan een middenklasse levensstandaard kende, hoewel concrete bewijzen hiervoor ontbreken.³⁴ Aangenomen mag worden dat de Van Dommelen kinderen een degelijke opleiding ontvingen en ook Johanna maakte, vanwege haar kennis van Engels, Frans, geschiedenis en opera, op haar kleinkinderen de indruk geschoold te zijn.³⁵ Hoe het ook zij, ze moest al vroeg beginnen met het werken als winkelbediende.³⁶

Een ingrijpende gebeurtenis in Johanna's leven was dat ze op zesentwintigjarige leeftijd ongetrouwd moeder werd.³⁷ Het was een gebeurtenis die grote invloed zou hebben op haar leven. Haar baby, een jongentje dat ze François noemde, werd geboren op 12 juni in 1890 in Amsterdam.³⁸ In het geboortebewijs werd Johanna geregistreerd als zonder beroep en wonende in een tehuis voor ongehuwde moeders.³⁹ De naam van de vader bleef onvermeld.

Nadat François was geboren, vormde Johanna's leven zich naar de behoeften van haar zoon. In het toenmalige Nederland plaatste de status van ongehuwde moeder haar in een bijna onmogelijke positie. Ze toonde moed door het kind niet op te geven voor adoptie, de gebruikelijke praktijk. Nadat moeder en kind zestien maanden hadden samengewoond in het tehuis, vertrokken ze

33. Het gezin bestond uit Jacobus Willem Christiaan (1862), Johanna Elisabeth (1864), Helena Anthonia (1865), Frederik Willem Hugo (1869?), Jacoba Henrietta Louisa (1869?), Carolina Christina Charlotte (1874 – Keizersgracht 826 11 4-3-1957), Jan, Johan Sebastianus Engelbertus (?). Na de dood van Jacoba Cornelia Lus, trouwde Carolus Christiaan rond 1875 met Anna van Duijl. Uit dit tweede huwelijk werden Jan and Louis geboren.

34. Illustratief voor de sociale ambities van het gezin was dat Johanna's zus Caroline medicijnen wilde gaan studeren: Privécollectie Henk Flothuis. Knipselarchief.

35. Brief van Frank van Dommelen aan Betty de Hart (17-6-2002); Een brief van Johanna aan Mr. Luden, consul van het Nederlandse Consulaat in Montreal bevestigt de indruk dat Johanna een goede opvoeding genoot: Nationaal Archief, Den Haag, Inventaris Consulaat Generaal Montreal, toegangsnummer 2.05.48.10. Brief van Mrs. A. Montour aan Mr. Luden (9-1-1939).

36. In 1905 staat Johanna echter geregistreerd als beheerster van een logement, terwijl ze met François aan de Amsterdamse Weespergracht 24C woont (22-03-1905).

37. Gemeentearchief Amsterdam (verder GAA), Geboorteregister (verder GR)(13-6-1890). District of Fulham, County of London, PAS 918369: Huwelijkscertificaat van Angus Montour en Johanna Elisabeth van Dommelen (13-2-1906).

38. GA, Keizersgracht 127, Stedelijke Inrichting voor Kraamvrouwen.

39. GA, GR (13-6-1890).

naar verschillende adressen.⁴⁰ Gedurende twaalf jaar leefde François in een reeks van pleeggezinnen in de omgeving van Amsterdam en in Noord-Brabant, terwijl Johanna in de buurt woonde en in diverse banen werkzaam was.⁴¹

De scholing van François, waarbij de Engelse les lijkt te duiden op een hbs-curriculum, wijst erop dat ze erin slaagde om hem een goede opvoeding te geven. Het is niet duidelijk in welke mate Johanna daarbij door anderen werd geholpen. Zeker is dat haar jongste zuster een betrouwbare vriendin voor haar was. Caroline, tien jaar jonger dan Johanna, was een succesvolle actrice, film-regisseuse, schrijfster en journaliste.⁴² Door haar huwelijk in goeden doen gebracht, was ze in 1902 in staat om zowel voor Johanna's zoon en die van haar broer Frits te zorgen. Voor Johanna betekende de hulp van Caroline een grote steun. Het was in haar huis dat Johanna en François een onderkomen vonden toen ze in 1905 Rotterdam bezochten en het was ook Caroline die als getuige optrad bij Johanna's huwelijk in Londen.⁴³ Als enige van de Van Dommelen familie zou zij Johanna in Canada blijven bezoeken.⁴⁴

Primitieve passie en romantische liefde

Weken voordat er sprake was van een huwelijk tussen Angus Montour en Johanna van Dommelen, werd het wilde karakter van de indianen bevestigd in aankondigingen van de show in kranten en geïllustreerde tijdschriften.⁴⁵ American Horse werd daarin gepresenteerd als een Iroquois opperhoofd in de

40. Gedurende haar verblijf aan de Keizersgracht 217 stond Johanna geregistreerd als 'bediende'. Gezien het aantal 'bedienden' op dit adres lijkt de verwijzing te duiden op ongetrouwde moeders die tijdelijk in het huis verbleven. Het is opmerkelijk dat Johanna hier voor zestien maanden woonde, een ongewoon lange periode, en de enige vrouw die met haar kind stond vermeld.

41. In een interview van 1923 verklaarde Johanna dat zij en haar zoon nooit gescheiden zijn geweest: *Star* (14-4-1923).

42. Privécollectie Henk Flothuis. Krantenknipsels documenteren het openbare leven van Caroline van Dommelen als romanschrijfster, actrice, regisseuse, boerin, feministe, politica, ruiter en Hollands eerste vrouwelijke cineast, (*The Exiles*). Voor haar artistieke en journalistieke werk reisde ze naar Australië, Canada (Franse voordrachten in Montreal), Nederlands-Indië en Japan en ze maakte wandeltochten door Europa en Noord-Afrika.

43. Caroline's handtekening, 'Caro Heye' in plaats van 'Caro Heye Van Dommelen' kan een poging zijn geweest om haar identiteit te verhullen, wat zou wijzen op een tweeslachtige houding als getuige bij het huwelijk van haar zuster: Een suggestie van Frank van Dommelen, Baltimore mei 2004.

44. Caroline reisde naar Canada om haar zus en haar familie te bezoeken in 1909, Ellis Island Records, in 1938 en in 1948: Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 3A.

45. *Haagsche Courant* (24-11-1905); *Land en Volk* (23-11-1905); *Nieuws van de Dag* (5-11-1905); *De Residentiebode* (26-11-1905); *De Telegraaf* (2-11-1905); *Het Vaderland* (25-11-1905); *De Prins* 5 (1905) 20, 237; *Wereldkroniek* 12 (1905) 33, 522-523.

‘roodhuiden-opstand tegen het Amerikaansch gouvernement’. Hij zou zijn gekozen tot opperhoofd vanwege zijn verovering van een zwaar versterkt fort waarbij hij alle mannen van het garnizoen doodde. Zijn naam American Horse zou zijn verdiend door gevaarlijke ritten over ontoegankelijke bergen, waar hij niet alleen een vijandelijke koerier had onderschept maar ook diens scalp had genomen.⁴⁶ In de aankondigingen verschenen ook andere hoofdmannen die vergelijkbare heldendaden werden toegeschreven. Witte Wolk, gepresenteerd als Sioux opperhoofd, was als ‘beste indiaanse boogschutter’ vermaard om zijn dapperheid. Opperhoofd Diephemel werd geïntroduceerd als Iroquois die ‘zijn scalpen in dozijnen telt’.⁴⁷ Ongeacht de toegeschreven verschillen in herkomst, Apache, Iroquois of Sioux, werden alle indianen gekenmerkt als oorlogszuchtig en bloeddorstig. Daarnaast werd een verbinding gelegd met een algemeen bekend veronderstelde geschiedenis met de verwijzing naar Sitting Bull met wie Witte Wolk gevangen zou zijn genomen in Canada na de nederlaag van dit beroemde Sioux opperhoofd.

Ondanks de gemaakte claims in de showaankondigingen, kunnen we veilig aannemen dat de hierboven genoemde namen, carrières en reputaties van de indianen, werden bedacht om publiciteitsredenen. Het ligt voor de hand dat Angus Montour, op dezelfde manier waarop zijn zoon William ‘het beroemde Sioux opperhoofd Witte Wolk’ werd genoemd, zijn naam American Horse ontving ter versterking van de exotische uitstraling van het indiaanse gezelschap.⁴⁸ Het feit dat slechts een paar jaar eerder de beroemde Sioux opperhoofden Sitting Bull, American Horse en Red Cloud deelnamen aan Buffalo Bill’s Wild West Show ondersteunen deze suggestie. De claim van deelname door één of meer befaamde opperhoofden was succesvol gebleken. Hoewel voor Angus Montour de naam American Horse als tijdelijke kan zijn bedoeld, bleef hij ook na afloop van de tournee in gebruik. Toen de Montours in Canada arriveerden, kondigde de Iowa krant *Perry Daily Chief* het huwelijk aan van ‘the noted Indian Chief American Horse, per vergissing Angus Montour aanzienend voor het bekende Sioux opperhoofd’.⁴⁹ Wat de oorsprong van de naam ook is geweest, voortaan werd naar Angus Montour verwezen als American Horse.

Toen Johanna haar mediadebuut maakte in de Nederlandse *Wereldkroniek* in 1906 paste ze haar levensverhaal aan om tegemoet te komen aan de fatsoens-eisen van de burgermaatschappij. Het sprak vanzelf dat het onmogelijk was zichzelf te beschrijven als ongehuwde moeder. Het schandaal dat daaruit zou

46. *Wereldkroniek* 12 (1905) 33, 522.

47. *Ibidem*, 522-523.

48. Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 2A; Hoewel ook Michael en Louis deel uitmaakten van de show, zijn hun shownamen onbekend: *Idem*, band 6B; *Idem*, band 9A.

49. *Perry Daily Chief* (8-6-1906); Library of Congress, American Memory Photocollection American Horse.

voortkomen, zou schadelijk zijn geweest voor Johanna, haar toen vijftienjarige zoon én voor haar familie, onder wie acteurs die zelf ook blootstonden aan media-aandacht. Ze was gedwongen om haar huwelijk met Angus Montour te presenteren op een wijze die zo min mogelijk aanstoot zou geven en de meest strategische keuze was die van een romantisch liefdesverhaal. Vandaar dat haar buitenechtelijke zoon onvermeld bleef en dat Johanna's verleden werd herschreven als dat van 'een weduwe'. Voor de lezers werd Johanna tot een vrouw die had geleden, maar nu het geluk vond, zij het met een exotische vreemdeling. Een provocerende daad werd omgezet in een gewaagd avontuur. Het nieuwsbericht over deze Nederlandse dame werd even opwindend als dat van haar indiaanse echtgenoot: een waar gebeurd verhaal dat aanvoelde als fictie.

Desalniettemin kan men in het bericht over het huwelijk van Angus en Johanna in de *Wereldkroniek* verschillende neerbuigende verwijzingen terugvinden die de toenmalige publieke discussie over 'exotische' mensen typeerden. De Mohawk werd geïntroduceerd als 'roodhuid' en Johanna als een 'Haagsche dame'. Aldus gepresenteerd, vertegenwoordigde het paar twee tegengestelde en onverenigbare werelden, de één wild, de ander beschaafd. Het bericht vermeldde dat toen Johanna verliefd werd op Angus, hij deze 'onmiddellijk beantwoordde', daarmee de emotionele staat van de witte vrouw beschrijvend als een mogelijkheid waarvan de indiaan profiteerde. De snelle verloving was in overeenkomst met wat werd beschouwd als de primitieve passie van de liefdesgeschiedenis, evenals de onkunde van het paar om met elkaar te communiceren zonder de hulp van een tolk. Sterker, de echtgenoot kon niet eens lezen of schrijven. De lezer van *Wereldkroniek* restte de conclusie dat dit huwelijk hoogst onverantwoordelijk was en dat er, ook al bezat de echtgenoot een boerderij en leek hij in staat om voor haar te zorgen, niets dan ellende van moest komen.⁵⁰

Een paar maanden nadat het getrouwde paar voet had gezet op het Amerikaanse vasteland werd hun huwelijk aangekondigd in de Amerikaanse *Perry Daily*. Geïllustreerd met een grove houtsnede, gemaakt naar dezelfde foto die in de *Wereldkroniek* was verschenen, leken de aankondigingen veel op elkaar.⁵¹ Toch valt door het verschil in de woordkeuze een positievere toon te bespeuren in het Amerikaanse bericht. Terwijl de Nederlandse titel, 'Getrouwd met een roodhuid' de etnische onverenigbaarheid had benadrukt, accentueerde de Amerikaanse titel 'Noted Indian chief Weds. American Horse Marries Pretty Widow in Europe', het romantische karakter van de gebeurtenis. Het was een keuze die ruimte liet aan de lezer om te sympathiseren met de hoofdrolspelers. Details over hoe de geliefden zich hadden verloofd, met de vermelding dat American Horse 'took possession of Elisabeth's heart', presenteerde hem als

50. *Wereldkroniek* 12 (1906) 48, 756.

51. *Perry Daily Chief* (8-6-1906).

diegene die het initiatief had genomen. Het feit dat Johanna werd geïntroduceerd als de ‘pretty widow [...] with much good coin of the realm of Wilhelmina’ maakte hem tot veroveraar die een gouden slag had geslagen.⁵² De toevoeging kan eveneens worden gelezen als uiting van tevredenheid van de koloniale bewoner over het feit dat een indiaan – in Europa immers een vertegenwoordiger van de Nieuwe Wereld – erin was geslaagd om een welgestelde vrouw van stand uit de Oude Wereld voor zich te winnen.⁵³

Gemengde berichten

Na de media-aandacht bij het begin van hun huwelijk zou het tot 1915 duren voordat een dagblad weer interesse opvatte voor het echtpaar. Tien jaar later, bleek in een bericht in de *NRC* de verrassing van de journalist over de partnerkeuze van de bruid te zijn vervangen voor de belangstelling voor haar huwelijksleven.⁵⁴ Ook Johanna en Angus hadden hun aandachtspunten in de berichtgeving over hun huwelijk bijgesteld. Niet alleen traden ze nu op als doelgerichte sprekers over onderwerpen die ze zelf belangrijk achtten, ze toonden zich expliciet bewust van de macht van de media.

Allereerst grepen ze de kans om voorheen geuite bezorgdheid over hun huwelijk en het leven in Kahnawake te ontcrachten, met de verklaring dat ze samen nog steeds ‘very, very happy’ waren. Vervolgens hekelde Johanna het vooroordeel en de onwetendheid van blanken tegenover indianen en prees de kwaliteiten van haar man en de indiaanse cultuur. Angus promoveerde de indiaanse rechten en bekritiseerde het blanke overheidsbeleid ten aanzien van zijn volk.⁵⁵ Het paar protesteerde uitvoerig tegen een recente belediging die de Mohawks het bezit ontzegde van een document dat hun landrechten garandeerde. Pas onlangs had Angus Montour het betreffende document geleend en was hij beschuldigd van diefstal, een beschuldiging die ‘made him tremble with indignation’, en waarvoor hij zelfs in de gevangenis zat totdat zijn onschuld was bewezen. Het interview dat was begonnen als een triviaal verslag over een gemengd echtpaar van middelbare leeftijd was getransformeerd tot een emotioneel pleidooi voor indiaanse emancipatie.

In dit interview is het onthullend dat Johanna, terugblikkend op haar eerste ontmoeting met Angus, zichzelf beschreef als een slachtoffer van de media-berichtgeving in indiaanse stereotypen. Ze gaf ruiterslijk toe dat zij bij haar

52. *Ibidem*.

53. Over indianen als nationale symbolen in Canada en de vs, zie: Ph. Deloria, *Playing Indian* (New Haven en Londen 1998).

54. *NRC* (10-9-1915).

55. *Ibidem*.

aankomst in het reservaat teleurgesteld was in haar fantastische verwachtingen, maar dat ze zich snel had gerealiseerd dat ze naïef was geweest. In Nederland had ze zich voorgesteld dat indianen in hun dagelijkse leven even fraai gekleed gingen als in de show, in plaats van gekleed te gaan zoals de meeste Canadezen. Angus Montour en zijn mannen waren gewend om zich alleen op feestdagen te verkleden ter ere van de oude indiaanse gebruiken. En haar opperhoofd, van wie ze zich had voorgesteld dat hij leefde als een koning, moest hard werken voor een bescheiden bestaan.⁵⁶

Terwijl in het *NRC*-artikel van 1915 Johanna als centraal figuur optrad, was het zeven jaar later Angus Montour die een belangrijke rol vervulde. In de *Star* van 1922 werd Angus Montour naar voren geschoven als één van drie Kahnawake opperhoofden die op een powwow te Oswego, Ontario, het onrecht veroorzaakt door de *Indian Act* ter discussie stelde.⁵⁷ Betekenisvol was het slot van het bericht dat vermeldde dat ‘the Grand Chief’s son and Chief American Horse visited the *Star* office yesterday and gave out the Grand Chief’s edict for publication’.⁵⁸ De informatie onthult dat Angus zich niet alleen bewust was van het belang van nieuwsberichtgeving om de publieke opinie te beïnvloeden, maar dat hij ook actief betrokken was bij de verschaffing van de media met een persbericht.

Een jaar later werd Johanna in een *Star* interview naar aanleiding van haar toelating tot de stam van haar echtgenoot, opnieuw gevraagd het publiek te vertellen hoe haar huwelijk tot stand kwam.⁵⁹ Inmiddels achtenvijftig jaar oud, wordt Johanna door de verslaggever gepresenteerd als een lieve dame die haar gasten thuis bij de thee vermaakt terwijl ze terugblijkt op haar leven:

Mrs. American Horse [...] denied any secret regret of her unusual marriage. Love had not flown out of the window she declared; rather had it deepened and, with advancing years, grown into a beautiful thing by virtue of which the difference in color and tongue of her husband, ceased to be a barrier between them.⁶⁰

Achtien jaar na haar huwelijk moest Johanna nog steeds haar partnerkeuze rechtvaardigen. In dit artikel getiteld ‘Daughter of a Long Line of Dutch Nobles gave all to marry Indian Chief’, vertelde ze opnieuw de versie van haar huwelijk als een romantisch avontuur. In dit verhaal beschreef ze zich als adellijke dame, een weduwe van een Nederlandse zeeman die was verdronken op zee,

56. *Ibidem*.

57. *Star* (25-2-1922).

58. *Ibidem*.

59. *Star* (14-4-1923).

60. *Ibidem*.

die alles had opgegeven voor haar indiaanse geliefde. Johanna vertrouwde het publiek toe dat haar zuster zich sterk tegen haar huwelijksplannen had verzet, een omstandigheid die het dramatische gehalte van de romance nog eens versterkte. In dit interview leek Johanna zich te amuseren met haar rol als heldin: ““They said I risked losing my scalp when I married Ignace,” en ze voegde ondeugend toe, “I told them I was content to have it so if the scalping was done by my Chief””.⁶¹

Ofschoon ze de draak stak met de Nederlandse onwetendheid over indianen, onthulde Johanna dat zij en haar man wel hadden geleden onder de mediaberichtgeving. Haar naderend huwelijk was een onderwerp geworden van de pers en roddel. Mensen hadden haar gewaarschuwd dat ze zou eindigen als uitgestotene in een vreemd land.⁶² In dit Canadese krantenverslag leken Angus en Johanna op klassieke minnaars als Romeo en Julia, lijdend onder een onmogelijke liefde en familieoppositie, ook al beleefden de moderne hoofdrolspelers een gelukkige afloop.

Het *Star* interview weerspiegelde een Canadees perspectief door Johanna op te voeren als exotische vreemdeling. Niet alleen haar nationaliteit en klasse, de laatste beschouwd als een Europees concept, ook de stelling dat ze afstand had gedaan van ‘the customs of an ancient race on the altar of love’ kan worden geïnterpreteerd als meer dan een lyrische beschrijving van een vreemde afkomst.⁶³ Hier mag de metafoor van het offer op een altaar worden begrepen als een subtekst waarin voor een Canadees publiek Johanna en haar erfgoed werden beschouwd als specimens van een vreemde en primitieve cultuur.

Johanna bekende in de Canadese *Star*, zoals eerder in de *NRC*, dat toen zij en haar zoon in 1905 de indiaanse show bezochten, ze ‘ferocious looking creatures put under close guard’ hadden verwacht. Opnieuw bleek Johanna zich bewust van het verband tussen mediarepresentaties en vooroordeel door erop te wijzen dat Nederlandse kranten en boeken waren overladen met ‘bloodcurdling accounts of the terrible Red Indians’.⁶⁴ Het was daarom niet vreemd, zo legde ze uit, dat het Nederlandse publiek niet in staat was om de indiaanse cultuur op waarde te schatten en hierom de indianen had benaderd alsof zij ‘dangerous beasts’ waren. Uitdagend stelde Johanna dat zij en haar zoon knappe, en beschaafde mensen hadden ontmoet, ‘who showed them native cleverness in the work they exhibited and who were apparently as civilized as those who came to see them’.⁶⁵

61. *Ibidem*.

62. *Ibidem*.

63. *Star* (14-4-1923).

64. *Ibidem*.

65. *Ibidem*.

Door de nadruk te leggen op de – door vrouwen vervaardigde – handwerken, de mandenmakerij en zelfs de beroemde oorlogsdansen trachtte Johanna de lezer te overtuigen van de verdiensten van de indiaanse cultuur. Ze verkoos de demonstraties van scalperen en martelen te negeren die ook deel hadden uitgemaakt van het ‘indiaanse dorp’. Op deze manier construeerde Johanna op elegante wijze een sociaal acceptabel beeld van de show en haar mans bijdrage daaraan. Waar het haar eigen reputatie betrof, toonde Johanna zichzelf bewust van de koninklijke afstamming die de media haar toeschreven, maar kennelijk vond ze het niet nodig deze te corrigeren. Sterker, het is niet ondenkbaar dat ze de mythe aanmoedigde, omdat het een welkome verhulling betekende van haar vroegere status als ongehuwde moeder.

Ook in het nieuwe land bleef het geheim van Johanna een last betekenen.⁶⁶ Hoewel Johanna François noemde in het *Star* interview van 1923, bleek het in het dagelijkse leven nog steeds noodzakelijk om te zwijgen over de omstandigheden rond zijn geboorte. In dit bericht speelde François overigens een prominente rol. Johanna vertelde dat haar zoon als kind dol was op Wild West verhalen en zijn moeder had overgehaald om de indianenshow te bezoeken.⁶⁷ Het was de jongen die het eerste contact had gelegd met de indianen door hen sigaretten aan te bieden. Na zijn pogingen om in het Engels te communiceren op niets waren uitgelopen, had zijn moeder het geprobeerd in het Frans. Uiteindelijk was Diephemel als tolk opgetreden in een conversatie tussen Angus en Johanna die zich had afgespeeld in het Frans en Iroquois. Op dat moment was hun vriendschap begonnen. Het huwelijk dat herhaaldelijk door nieuwsmedia zou worden beschreven, bleek zijn oorsprong te vinden in de belangstelling van een vijftienjarige jongen voor populaire indianenverhalen.

Twee opperhoofden

Twee jaar later, in een tweedelige serie interviews in de *NRC* van 1925, getiteld *Een bezoek aan de Roodhuiden-Opperhoofden Cawghnawaga* (sic.) en *Het Amerikaansch Paard en zijn Hollandsche gemalin*, werd Johanna alweer uitgenodigd om te vertellen over haar huwelijk.⁶⁸ Het feit dat ze in Rotterdam was geboren, maakte haar verslag nog eens spannender omdat de *NRC* deze stad en omgeving bediende. De lezer kon zich des te beter met deze voormalige stadsgenote identificeren, een gewone blanke vrouw die was getrouwd met een exotische indiaanse man.

66. Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 8B.

67. *Star* (14-4-1923).

68. *NRC* (6-9-1925); *NRC* (10-9-1925).

De reguliere berichtgeving over indianen in Nederlandse kranten in aanmerking genomen, vertegenwoordigden deze *NRC*-interviews uitzonderlijke artikelen omdat ze uitvoerig plaatsmaakten voor de gezichtspunten van de twee ‘Roodhuiden Opperhoofden’. In de twintiger jaren, presenteerden Nederlandse kranten en tijdschriften indiaanse onderwerpen als antropologische reisverslagen of als sensationele verhalen over geweld en primitivisme. Hoewel beide genres blijk gaven van een neerbuigende insteek varieerden de gezichtspunten al naar gelang de zuil waartoe de krant behoorde. Vergelijken met berichten zoals die in de katholieke krant *Het Centrum*, een recensie van een boek over een zeventiende-eeuwse Jezuïet die was gemarteld door ‘barbaarsche en wrede Irokezen’, was de journalist van de liberale *NRC* opmerkelijk tolerant.⁶⁹ Ofschoon het verslag van het bezoek aan de indiaanse opperhoofden werd ingeleid door stereotiepe grappen over scalps en vredespijpen, werden Johanna en Angus in de gelegenheid gesteld om hun verhaal te vertellen.

In gesprek met een kleine delegatie Nederlandse correspondenten – een ontmoeting die tot stand kwam via haar contacten met het Nederlandse consulaat – wijdde Johanna uit over haar eerste jaren in Canada. Niet bang om ook de moeilijke tijden ter sprake te brengen, beschreef ze het leven op de boerderij van haar man, met haar zoon, haar echtgenoot en zijn twee jongste kinderen, als een zware tijd. Johanna, altijd gewend geweest aan een stadsleven, had geleden onder het geïsoleerde leven en ze was overspannen geraakt. Zich de teleurstellingen herinnerend, leken haar ervaringen op die van pioniersvrouwen die pas na grote volharding geluk vonden in een vreemd land. In 1917, toen de kinderen waren uitgevlogen, hadden Johanna en Angus zich gevestigd in Kahnawake.⁷⁰

Johanna’s verslag werd weergegeven in uitgebreide citaten, waardoor haar veel ruimte werd gegeven om haar verhaal te vertellen. Ofschoon het stuk voor een belangrijk deel bestond uit Johanna’s commentaar, waren er grenzen aan haar invloed bij de totstandkoming van het artikel. Zo kon ze niet voorkomen dat de journalist haar voorhuwelijkse status begreep als Mrs. Montom (sic.) in plaats van Van Dommelen.⁷¹ Bovendien werden Johanna en Angus, ondanks de vrijheid die ze kregen om gevarieerde thema’s aan te snijden, geïntroduceerd met een inleiding die bol stond van stereotype kwalificaties. Johanna werd beschreven als een klein, fragiel, grijscharig dametje, hoewel een ‘squah’.⁷² Angus werd een ‘trotse, elegante en gepassioneerde schoonheid’ toegedicht, een goede indiaan, met een ‘naïve tederheid die paste bij zijn primitieve en

69. *Het Centrum* (27-2-1925).

70. *NRC* (10-11-1925); Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 1B.

71. Suggestie van Frank van Dommelen.

72. *NRC* (10-9-1925).

natuurlijk gepassioneerde wezen'.⁷³ Hoewel ook hij de kans kreeg om zijn visie uit te dragen, werd hij in vergelijking met zijn vrouw niet gepresenteerd met dezelfde lengte en precisie. Terwijl Johanna's woorden voluit lijken te zijn weergegeven, werden Angus' commentaren geparafraseerd en ingekort. Ofschoon opmerkelijk sympathiek van toon – de journalist toont zich ontroerd door 'de liefdevolle tederheid van het fragiele dametje voor haar echtgenoot' – is het verschil in aandacht voor het 'witte' en het 'rode' opperhoofd onmiskenbaar.

Zoals tien jaar eerder, verklaarde Johanna in 1925 dat ze zich had verbaasd over de Nederlanders die zich haar leven op het reservaat als heel merkwaardig en de indianen als wilden voorstelden. Ze moest voormalige landgenoten steeds weer verzekeren dat indianen geen gevaar vertegenwoordigden. In tegendeel, de meesten leefden als Canadese boeren, hoewel lijdend onder onrecht, verraad en armoede.⁷⁴ De ingrijpende overheidsmaatregelen van gedwongen assimilatie waaraan de indiaanse gemeenschap blootstond, waaronder gedwongen het kostschoolverblijf, een verbod op de eigen taal en de uitvoering van traditionele rituelen, werden door Johanna niet expliciet genoemd. Desondanks ontpopte ze zich opnieuw als verdedigster van de indiaanse zaak. Indianen prees ze als zachtaardige, heel goede en bekwame mensen, bouwers van de beroemde spoorbrug over de nabij gelegen St. Lawrence rivier.⁷⁵ Ze beschuldigde de regering van het onrecht dat indianen was aangedaan, Mohawks in het bijzonder. Zo was bijvoorbeeld de laatsten een jaarlijkse genoegdoening beloofd ter compensatie van ingenomen land maar in veertien jaar hadden zij niets ontvangen. Het was haar man die zich steeds sterk had gemaakt voor de rechten van zijn volk.

Toen Johanna herinneringen ophaalde aan de indiaanse show van 1905 presenteerde ze American Horse als onafhankelijke leider van de tournee, daarmee voorbijgaand aan de aanwezigheid van manager Frederick Burton. Angus Montour, zo verzekerde ze, was een hoogstaande man, een eigenschap die werd onderstreept door zijn Europese ervaring en zijn vrienden in alle kringen. En zijn voorstellingen als dansartiest hadden hem 'volledig beschaafd gemaakt'. Johanna ging zelfs zo ver te stellen dat hij gewend was met zijn kinderen in het Engels te converseren, een twijfelachtige claim.⁷⁶ Door te wijzen op de verworvenheden van haar man construeerde Johanna een media-beeld van Angus Montour dat overeenkwam met de dichotomieën van het publieke debat over etnisch verschil. Het was ironisch dat ondanks haar weer-

73. *NRC* (6-9-1925); *NRC* (10-9-1925).

74. *NRC* (10-11-1925).

75. *NRC* (10-9-1925).

76. Thuis sprak Angus Montour met zijn kinderen Mohawk. Ook Johanna leerde er zich goed in uit te drukken: Mededeling van Frank van Dommelen.

zin tegen vooringenomen media beeldvorming, ook Johanna er niet aan kon ontsnappen. Ze was niet in staat haar man te prijzen, zonder te refereren aan de media stereotypen over indianen en indiaanse cultuur.

Wederom leek Johanna zich bewust van het belang van mediabeeldvorming toen ze verzuimde het politiek activisme van haar man te vermelden. Mogelijk vreesde ze het karikaturale beeld op te roepen van de opstandige en oorlogszuchtige indiaan. Door een handige selectie van informatie over haar huwelijk en het leven met Angus Montour, bracht Johanna de mediapersoonlijkheid van haar echtgenoot in overeenstemming met het beeld van ‘de goede indiaan’, al ging dat ten koste van zijn verdiensten in het echte leven.

Bij de beslissing wat wel en wat niet over haar man in de media te onthullen, paste Johanna een selectie toe die zich voegde naar de ideeën over acceptabele eigenschappen van exotische mensen. Richard Altick heeft opgemerkt dat de waardering van ‘exotische’ mensen sterk afhangt van hun veronderstelde beschaafde kwaliteiten.⁷⁷ Naar Europese opvattingen werd beschaving gemeten aan de hand van sociale status: beschaving werd gegarandeerd door een nobele afkomst. Deze overheersende interesse voor klasse verklaart de voortdurende aandacht voor koningen en prinses in berichtgeving over vreemde volken, voor de positie van Angus Montour als indiaans opperhoofd en voor Johanna’s vermeende adellijke afkomst.⁷⁸ De mythe versterkte het idee van haar gemengde huwelijk als een romantisch avontuur waarin een Nederlandse dame in weerwil van sociale barrières trouwde met een indiaans opperhoofd. Het feit dat daarmee in Canada beide echtelieden een verheven positie werd toegekend, maakte hen in dit land tot gelijkwaardige – en daarmee acceptabele – huwelijkspartners.

Mythen als middel

Ondanks Johanna’s zwijgzaamheid over de politieke activiteiten van haar man profileerde ‘Chief American Horse’ zich in 1923 prominent in een *Star* aankondiging van een Six Nations conference.⁷⁹ Ofschoon het bericht slechts bestond uit een groepsfoto met een bijschrift vormde Angus Montour, vooraan geplaatst terwijl hij een vredespijp aanbiedt, het middelpunt. In foto’s die nieuwsberichten vergezelden waarin Angus Montour als politiek activist verscheen, was hij afgebeeld in Europese én in indiaanse dracht, meestal die van indianen uit het Midden Westen. In twee ervan droeg hij wat lijkt op een

77. Richard Altick, *The shows of London. A panoramic history of exhibitions 1600-1862* (Cambridge, Mass. en Londen 1978) 46.

78. Johnny Beauvais, *Kahnawake*.

79. *Star* (3-5-1923).

Mohawk versierd shirt, een expliciete verwijzing naar zijn persoonlijke culturele erfgoed.⁸⁰ In de context van nieuwsberichten over indiaans activisme, werken de foto's van mannen in deze kostuums als een visuele uitdrukking van Iroquois zelfbewustzijn.

Een *Star* bericht van 1927 presenteerde Angus Montour nog prominenter als politiek activist, als één van de leiders van de Kahnawake Mohawks die opriepen tot een terugkeer naar de religie van hun voorouders.⁸¹ In een powwow manifest spraken de opperhoofden American Horse, Two Axe en twee andere Iroquois de hoop uit dat 1928 het jaar zou zijn waarin indianen officieel het Christelijke geloof zouden afzweren. Ter voorbereiding hierop zouden de twee eerst genoemden dagelijks bijeenkomsten verzorgen over de oude religie. Het nieuws van dit manifest werd verslagen door een journalist die begrip toonde voor het indiaanse standpunt. Hij erkende dat de komst van blanken in Amerika voor indianen noodlottig was geweest en dat hun oude religie het enige was dat indianen nog restte. Het is daarbij opvallend dat de verslaggever na een beschrijving van de doelstellingen van het manifest, niet een indiaanse activist maar Johanna interviewde, over hoe de verklaringen moesten worden beoordeeld:

Mrs. American Horse, asked if the meeting could be called a 'religious uprising', stated emphatically that it could not. She stressed the importance of recalling that the present Indians had their forefathers' blood in their veins, and were bound to turn back to their forefathers' god, the Great Spirit, for sympathy in their present state, tied down as they were by white man's laws.⁸²

Hoewel haar identiteit als witte vrouw niet expliciet werd genoemd, was Johanna hier instrumenteel om de lezer een wit perspectief te verschaffen ter geruststelling dat het geen religieuze opstand betrof. Johanna, als een 'indiaanse' vrouw afkomstig van een witte wereld, fungeerde als woordvoester voor de indiaanse zaak én als een interculturele bemiddelaar.

Gezien de eerdere media-ervaringen van Angus en Johanna is het zeer waarschijnlijk dat haar bijdrage aan dit verslag grondig werd voorbereid. In eerdere reportages toonden beiden zich bewust van de ideologische effecten van nieuwsberichten over indianen. Het is goed mogelijk dat ze bij de voorbereiding van de verklaring op de powwow verslaggevers hadden geïnformeerd en een persbericht aangeleverd zoals Angus dat eerder had gedaan in 1922. Met haar antwoorden op de vragen van de reporter gaf Johanna, naast een toelichting op het indiaanse manifest, de verzekering voor de mogelijk veront-

80. *Star* (27-6-1927).

81. *Star* (1-11-1927).

82. *Ibidem*.

ruste lezer dat de oproep terug te keren tot de indiaanse religie niet zou leiden tot een gewelddadige confrontatie zoals bij het bloedbad van Wounded Knee dertig jaar eerder naar aanleiding van een religieuze opleving onder Sioux indianen.

De prominente activistische rol van Angus Montour in dit bericht was in overeenstemming met de nieuwsberichten bij zijn overlijden in 1928 waarin hij werd herdacht als het Mohawk opperhoofd dat de positie van zijn volk had trachten te verbeteren. De *Montreal Daily Star* beschreef hem respectvol als een indiaanse leider die stond voor zijn principes, een overtuigde nationalist en activist. Zelfs zijn verblijf in de gevangenis als gevolg van dit activisme en het feit dat hij het Christelijke geloof had afgezworen om zijn oorspronkelijke religie en identiteit te kunnen opeisen, deden niet af aan een respectvolle herdenking.⁸³

De berichten bij het overlijden van Angus Montour bewijzen dat stereotypering een constante factor vormde in mediarepresentaties van indianen. Zelfs wanneer, zoals hier het geval was, met respect over een indiaan geschreven werd, dan sloten die karikaturale kwalificaties niet uit. De eigenschappen van Angus Montour als een opperhoofd werden als vanzelfsprekend in verband gebracht met zijn uiterlijk en met zijn sociale status als authentieke indiaan:

Dien imposanten figuur van indrukwekkend groote en stoere gestalte met zijn fascinerend edele gelaat [...] een van de weinig overgebleven volbloed Indianen...⁸⁴

De schilderachtige kwaliteiten in Angus' fysieke verschijning en de wijze waarop deze overeenkwamen met het aloude beeld van indianen werden door hemzelf uitgebuit in zijn activiteiten als gelegenheidsartiest; in het houden van initiatierituelen voor toeristen en hoogwaardigheidsbekleders; en te poseren voor kunstenaars en reclamebureaus.⁸⁵ Hij werkte als model voor de Buffalo Advertising Club in Buffalo, New York en voor studenten van de Montreal École des Beaux Arts. Een prachtig uitgevoerde gipsen buste door één van hen, Dinah Lauterman, werd bekroond met een prestigieuze prijs. Gegoten als een indrukwekkende bronzen sculptuur wordt het beeld nu bewaard in het Montreal Musée des Beaux Arts.⁸⁶ De meer dan levensgrote buste toonde hem als de waardige indiaan over wie een verslaggever in de *Montreal Star* schreef dat

83. *Montreal D. Star* (2-4-1928).

84. *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (19-4-1928).

85. Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 2A.

86. Ik dank deze informatie aan Ida van Dommelen-Morris. *Montreal D. Star* (2-4-1928); Dinah Lauterman, Buste de Cheval d'Amérique, grand chef indien de Caughnawaga, bronze, height: 58,4 cm (23"), 1930. Musée des Beaux Arts Montreal, number of identity 1946.974.

Afb. 2 Angus Montour als model voor de Buffalo Advertising Club, Buffalo N.Y., jaar onbekend. Privé-archief Frank van Dommelen.

hij het ‘aristocratic mien of his forefathers’ bezat.⁸⁷ Het is een fascinerende paradox dat Angus Montour, betrokken bij deze showevenementen, reclame en kunst, de neerbuigende stereotype mediabeeldvorming van indianen bevestigde, terwijl hij op hetzelfde moment zich inzette voor de sociale emancipatie van zijn volk.

Na het overlijden van haar echtgenoot in 1928 bleef Johanna in Kahnawake wonen, haar tijd verdelend tussen haar vrienden en familie in het reservaat en in Montreal. Onder de Mohawks genoot ze respect als de weduwe van een vooraanstaand en geliefd opperhoofd. Hoewel Johanna na Angus’ overlijden door de Nederlandse consul de Nederlandse nationaliteit kreeg aangeboden, verkoos ze in Canada te blijven.⁸⁸

87. ‘Mien’: one’s manner, Webster’s New World Pocket Dictionary; In 1931 kreeg de buste een eerste, tweede en derde prijs voor beeldhouwkunst toegekend in de Lord Willingdon Competition for Sculpture, opengesteld voor alle Britse onderdanen in Canada, amateurs en professionals: *Star* 4-7-1931.

88. Nationaal Archief Den Haag, Inventaris Consulaat Generaal Montreal, toegangsnummer 2.05.48.10. Persoonsdossier Johanna van Dommelen, Brieven van de Consul Generaal aan Mrs. Anna Montour, Van Dommelen (11-4-1928) en (23-5-1928). Hoewel Johanna de consul bezocht in antwoord op zijn aanbod en ‘alles’ was ‘geregeld met de immigratieautoriteiten’, bleef Johanna in Caughnawaga.

Afb. 3 Foto Valentin Shebayev, Johanna van Dommelen als waarzegster tijdens de crisisjaren. Privé-archief Frank van Dommelen.

Toen tijdens de crisisjaren François en zijn vrouw slechts met moeite hun gezin met vier kinderen konden onderhouden, verschaften Johanna's connecties op het Nederlandse consulaat hulp en werkgelegenheid.⁸⁹ In deze jaren toonde de bejaarde Johanna zich veerkrachtig en vindingrijk. De neergang in het werk in de bouw maakte dat de Mohawks hun toevlucht zochten in de showbusiness.⁹⁰ Mogelijk werd de vitale tachtigjarige hierdoor geïnspireerd om op te treden als waarzegster, werkend in een plaatselijk café *The Samovar* en op het reservaat.⁹¹ Zij die als meisje een toneelloopbaan had geambieerd, slaagde er nu met succes in een extra inkomen te verdienen voor de gezinnen van haar zoon en stiefkinderen.

Na François' overlijden in 1952 woonde Johanna afwisselend bij de gezinnen van haar kleinkinderen in Montreal en Baltimore.⁹² Haar kleinkinderen herinneren zich haar in deze periode van haar leven als afstandelijk naar vreemden maar zeer beschermend naar haar familie. Johanna leefde bij haar kleinkinderen en achterkleinkinderen totdat ze professionele zorg nodig had. Ze werd opgenomen in een verpleegtehuis in Montreal en overleed daar in 1957, drieënnegentig jaar oud.⁹³

Vandaag wordt de liefdesgeschiedenis van Angus en Johanna nog steeds in Kahnawake verteld. Johanna geldt in dit verhaal als een mysterieuze vrouw, waarbij de mythe van haar afstamming zich zelfs ontwikkelde tot het gerucht dat zij een nicht zou zijn van koningin Wilhelmina.⁹⁴ In deze versie van de romance weerstond het paar felle protesten van 'Anna's royal family who were convinced that a connection with the red race would tarnish their noble lineage'. Het verhaal in Kahnawake richtte zich op het klassenonderscheid, waarbij het Nederlandse vooroordeel tegenover de indiaanse cultuur werd overwonnen door liefde en respect. Niet alleen haar liefde voor Angus deed dat Johanna afzien van haar voormalige, weelderige 'station in life', maar ook haar gehechtheid aan de 'humble and peaceful environment' van het reservaat maakte dat zij ervoor koos om in Kahnawake te blijven.

89. Nationaal Archief Den Haag, Inventaris Consulaat Generaal Montreal, toegangsnummer 2.05.48.10. Persoonsdossier 174 F. van Dommelen. Brief van Mrs. A. Montour-Van Dommelen aan Mr. Schuurman (4-3-1933).

90. David Blanchard, *For your entertainment pleasure, Princess White Deer, and Chief Running Deer, Last 'hereditary' Chief of the Mohawk: Northern Mohawk Rodeos & Showmanship*, University of Chicago, ongedateerd manuscript [1983], 24.

91. Interview LvD, Baltimore mei 2004.

92. Interview FvD, Baltimore oktober 2002, band 1B.

93. *Ibidem*, band 1B.

94. Johnny Beauvais, *Kahnawake*; Interview IvD, Chateaugay mei 2004.

Conclusie

In dit artikel stond de vraag centraal hoe Nederlandse en Canadese nieuwsmedia etnisch verschil representeerden in berichten over het huwelijk van Angus Montour en Johanna van Dommelen, hoe verschillen in de verslaggeving van beide landen kunnen worden verklaard en vooral, of de echtgenoten de berichtgeving over hun huwelijk naar hun hand wisten te zetten?

Bij de aankondiging van hun huwelijk in de media werden Johanna en Angus geassocieerd volgens de gangbare beeldvorming over witte vrouwen en indianen. Johanna werd opgevoerd als de klassieke witte dame die zich door haar gevoelens had laten meeslepen in een roekeloos avontuur en Angus werd getypeerd als de 'roodhuid' die haar emotionele toestand had misbruikt. In de Nederlandse media evolueerde het beeld van Johanna van een redeloze vrouw die haar ongeluk tegemoet ging, naar dat van een gelukkig getrouwde vrouw die de rol van de media bekritiseerde en die pleitte voor een verbetering van positie van de indianen. Het mediabeeld van Angus Montour ontwikkelde zich van de typische, oorlogszuchtige indiaan die zijn kans greep om een witte vrouw te trouwen, tot het evenzeer stereotype beeld van de trouwhartige noble indiaan, in weerwil van zijn activisme voor de indiaanse zaak en afzwering van het katholieke geloof.

In Canadese kranten en tijdschriften maakte Johanna haar entree als een mysterieuze dame uit de oude wereld en als trofeebruid van een indiaan, om later te worden weergegeven als een geslaagde immigrante die optrad als woordvoester van de indiaanse kwestie. In dit land werd Angus Montour, net als in Nederland, volgens traditionele stereotypen gepresenteerd. De voortdurende nadruk op zijn afkomst als 'volbloed indiaan' en zijn fysieke verschijning verklaart dat hij – anders dan Johanna – veelvuldig in afbeeldingen verscheen maar in de artikelen beperkt was vertegenwoordigd.

Kenmerkend voor de waardering van sekse en etnisch verschil in Nederlandse én Canadese media was dat de weergave van Angus niet loskwam van de geijkte beeldvorming over de wilde of beschaafde indiaan, maar dat de presentatie van Johanna als culturele bemiddelaarster het stereotype van de onmondige, zwakke witte vrouw overschreed. Beide echtgenoten werden echter toegestaan om zich als politiek activist te manifesteren, en dat op een wijze die in de toenmalige mediaberichtgeving voor vrouwen én indianen ongebruikelijk was.

De Amerikaanse en Canadese commentaren onderscheidden zich echter van de Nederlandse, door de waardering van de echtgenoot als succesvolle veroveraar van een knappe, welgestelde bruid. Het was een verschil dat deels wordt verklaard door de grotere bekendheid van de Canadese maatschappij met etnisch gemengde huwelijken. Hoewel ook in dit land, indianen die witte vrouwen trouwden als problematisch werden beoordeeld, kwalificeerde Johanna's vermeende afkomst uit Nederlandse adel haar als exotische vreemdelinge, waarmee het huwelijk acceptabel werd als één tussen gelijke partners.

In de berichtgeving over dit huwelijk bleek de betrokkenheid van de echtgenoten – een kernvraag van dit onderzoek – verrassend eenvoudig aanwijsbaar. De bevinding weerspreekt de gangbare opvattingen over etnische minderheden als passieve of onwillige objecten van mediaverslaggeving.⁹⁵ De aantoonbare verschillen tussen de media-aankondigingen van het huwelijk en het geleefde leven van Johanna van Dommelen zoals dit verschijnt in bevolkingsregisters en familie-interviews, onthulde een zorgvuldige voorbereiding van haar verklaringen aan de pers, één die haar belangen het beste diende. De actieve betrokkenheid van Angus Montour bij de berichtgeving wordt expliciet door zijn vermelding als indiener van een persbericht. Uit de analyse van de afbeeldingen en teksten blijkt dat niet alleen informatie over levensverhalen werd aangepast, voor Johanna noodzakelijk vanwege haar voormalige status als ongehuwde moeder, maar ook dat de echtgenoten nieuwe en ongebruikelijke onderwerpen inbrachten, iets dat voor de verslaggevers als een verrassing moet zijn gekomen.

In vrijwel alle afbeeldingen en teksten over Johanna en Angus, de veroordelende zowel als de waarderende berichten, zijn starre en denigrerende kwalificaties te vinden. Deze stereotypen blijken dusdanig vervlochten met de reguliere mediaberichtgeving over indianen dat ook Johanna en Angus er niet aan konden ontsnappen. Toen Johanna de beschaafde kwaliteiten in Angus wilde aantonen, deed ze dit door hem te presenteren als levend bewijs van de onjuistheid van vooroordelen over indianen. En als Angus optrad voor bezoekers van de indiaanse show of model zat voor een advertentiebureau kwam hij tegemoet aan het karikaturale type dat het publiek verwachtte. Hoe tegenstrijdig het gebruik van denigrerende beeldvorming door een indiaanse activist ook mag lijken, de mogelijkheid tot publieke zichtbaarheid van indiaanse aandachtspunten bleek doorslaggevend.

In kranteninterviews met Nederlandse en Canadese verslaggevers, deelden Johanna en Angus steeds weer informatie over hun huwelijksleven met een massapubliek. Door de toevoeging van nieuwe onderwerpen veranderden ze de focus van artikelen. Berichten die begonnen als een onderhoudende bijdrage over een ongewone romance eindigden als een kritiek op de bevooroordeelde mediaberichtgeving over indianen, als een aanklacht tegen de overheidspolitiek en als promotie van indiaans activisme. Door bij gelegenheid tegemoet te komen aan de verwachtingen van het publiek, vertegenwoordigde de raciale beeldvorming voor het paar een toegang tot een openbaar platform.

Op gewiekste wijze speelden de echtgenoten in op de voortdurende fascinatie van nieuwsmedia, geworteld in stereotype beeldvorming, om de werkelijke levensomstandigheden van een gemarginaliseerde bevolkingsgroep te verbeteren. Het is een interessante paradox dat indiaanse stereotypen in de

95. McClintock, *Imperial leather*; Hondius, *Gemengde huwelijken*.

kunst en nieuwsmedia voor Angus en Johanna een kans boden om zich in het openbaar te manifesteren. Het interetnische karakter van hun huwelijk, dat aanvankelijk gold als een belediging voor het algemeen fatsoen en een risico voor het geluk van de betrokkenen personen, bleek uiteindelijk een niet te onderschatten politiek instrument.

Over de auteur

Marga Altena specialiseerde zich na haar studie kunstgeschiedenis en klassieke archeologie in de geschiedenis van fotografie en film. Ze publiceert regelmatig over mediageschiedenis en over visuele cultuur. Haar promotieonderzoek *Visuele strategieën. Foto's en films van fabrieksarbeidsters in Nederland (1890-1919)* (Amsterdam 2003) verrichtte ze bij het Institute for Gender Studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Ze doceerde gendergeschiedenis en visuele cultuur aan de Radboud Universiteit en de Vrije Universiteit. Momenteel is ze projectmedewerker voor DANS, KNAW. Daarnaast werkt ze aan een onderzoek over de representatie van etnisch verschil in Nederlandse, Britse en Canadese nieuwsmedia tussen 1886 en 1928.

E-mail: MargaAltena@hotmail.com.